

ילמד ענוים דרכו - שנה א

מעלת ארץ ישראל

הרב רן כלילי

כתובות קיא, א

ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה.
אתא לקמיה דר' חנינא, א"ל: מהו למיחת וליבמה?
א"ל: אחיו נשא כותית ומת, ברור המקום שהרגו, והוא ירד אחריו?

שמואל א כו, יט

וְעַתָּה יִשְׁמַע נָא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרַי עֲבָדוֹ: אִם ה' הִסִּיתָהּ בִּי - יֵרַח מִנְחָה, וְאִם בְּנֵי הָאָדָם - אֲרֹרִים הֵם לִפְנֵי ה', כִּי גֵרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת ה' לְאֹמֵר לָךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים.

הרמב"ם, אגרת השמד

וכל זה כשיהיו שתי מדינות ישראל, אבל אם היה המקום מן הגויים - ישראל העומד שם על אחת כמה וכמה שהוא חייב לצאת מאותו מקום וללכת למקום טוב, וישתדל לעשות ואף על פי שמפיל עצמו בסכנה, עד שינצל מן המקום הרע שאינו יכול להעמיד דתו כראוי, וילך עד שמגיע למקום טוב.

וכבר פירש על ידי הנביאים, שכל הדר בין הכופרים - שהוא כמותם (שמואל א כו:ט): "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'", הנה שקולה דירתו בין הגויים כאילו עובד אלוהים אחרים.

כתובות קי

ת"ר: לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו -לוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו -לוה, שנא': "לתת לכם את ארץ כנען - להיות לכם ל-לוהים", וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? (כלו' וכי הוא פטור ממצוות?) אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים (=חוטא בע"ז);

וכן בדוד הוא אומר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים.

רמב"ם הלכות מלכים ה

לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים". ובפורעניות הוא אומר: "ואל אדמת ישראל לא יבאו".

דף מקורות

בית הבחירה למאירי כתובות קיא, א

לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גוים ולא ידור בחוצה לארץ אף בעיר שרובה ישראל - שחוצה לארץ דירת קבע לגוים ולעובדי האלילים ואי אפשר שלא ללמוד מדרכיהם.

רמב"ן לבראשית כח, כא "והיה ה' לי לא-להים"

איננו תנאי כדברי רש"י, אבל הוא נדר, ועניינו: אם אשוב אל בית אבי - אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת, במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית -לוהים ושם אוציא את המעשר. ויש בענין סוד ממה שאמרו (כתובות קי:): "כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו -לוה".

בראשית כו, ה "וישמור משמרת"

והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כולה ברוח הקודש ועסק בה ובטעמי מצוותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה. ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות, וכן עמרם, כי המצוות משפט -להי הארץ הן, אף על פי שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום.

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מג

"ואבדתם מהרה... ושמתם את דברי אלה" - אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצוינים במצוות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים. משל למלך בשר ודם, שכעס על אשתו, וטרפה בבית אביה. אמר לה: הוי מקושטת בתכשיטיך, שכשתחזרי לא יהו עליך חדשים! כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני היו מצוינים במצוות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים. הוא שירמיהו אומר: "הציבי לך ציונים" - אלו המצוות שישראל מצוינים בהם.

רמב"ן לבראשית כד, ג "א-להי השמים וא-להי הארץ"

הקדוש ברוך הוא יקרא: -לוהי ארץ ישראל, כדכתיב (מ"ב יז, כו): "לא ידעו את משפט -להי הארץ", וכתוב (דהי"ב לביט): "וידברו אל -להי ירושלים כעל -להי עמי הארץ". ויש בזה סוד, עוד אכתבנו בעזרת השם (עיין ויקרא יח, כה). אבל בפסוק (ז): "ה' -לוהי השמים לקחני מבית אבי" לא נאמר בו -להי הארץ, כי היה בחרן או באור כשדים. וכן אמרו (כתובות קי:): "הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו -לוה", שנאמר (ש"א כו יט): "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד -להים אחרים".

רמב"ן ויקרא יח, כה - השגחה ישירה של ה'

והענין כי השם הנכבד ברא הכל, ושם כוח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות... והנה השם הנכבד הוא -להי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב, היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל, בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו, זרע אוהביו...

הרמב"ן בתורת ה' תמימה

וכשמסתלקת הנבואה לגמרי ואין להם לא נבואה ולא בת קול - כגון מן האומות שאין להם כלום מאלו או מישראל בדורות האלו - חוזרין האומות לשאול אוב וידעוני, והם כישוף המעלה מתים... ויחד הקב"ה לחלקו, זרע אברהם אוהבו, ונתן להם הנבואה האמתית ולא יצטרכו לאלו שיש בהם ספק ודבריהם לא יבואו מקצתם, כמו שאמר הכתוב: "מודיעים מאשר יבואו עליך, ולא כל אשר יבואו עליך"... כי בני נח לא נצטוו על הניחוש, רק על מעביר בנו ובתו באש נצטוו, שהוא ענין עבודה זרה, חזר ואמר: "כי הגויים האלה אשר אתה יורש אותם" מבקשין העתידות מן המנחשים ומן הקוסמין, ואתה אינך כן, כי

דף מקורות

נביא יהיה לכם ותשמשו ברוח הקדש ולא תצטרכו להם, ועוד שלא יצדקו לישראל שנאמר: "לא כן נתן ה' -להיך" - כי אתם חלק ה'. ולא חלק שרים ומזלות, ואינם אומרים לכם אמת, וכן היה אומר פלוני בגורלות. והנה פירש טעם איסורן בישראל מפני זה שיהיו כולם לה', על כן "תמים תהיה עם ה' -להיך", ופירוש תמים, שלם, כלומר שיהיו כולם שלמים להקב"ה ולא יהיה מהם חלק לכוכבים ומזלות או לשדים.

וכן אמר בתחילת הפרשה: "כי אתה בא אל הארץ אשר ה' נתן לך לא תלמד לעשות", אף על פי שאלו חובת הגוף (כלומר האיסורים הללו שייכים גם בחו"ל), אמר כי בארץ לא ילמדו אותם ולא יעשו ככה, כי לא יצטרכו לכך, כי יקים להם שם נביאים (ונבואה יש רק בא"י), כמו שאמרו שאין נבואה בחוצה לארץ אלא אם כן נתנבא תחילה בארץ.

קוזרי ב, יד

על הארץ הזאת נפלה המחלקת והקנאה בראשונה בין הבל ובין קין, כאשר ביקשו לדעת מי משניהם ירצה לבוא במקום אדם כסגולתו וגרעינו, ובזה יהיה הוא היורש את הארץ והוא המדבק בעניין ה-לוהי, ואחיו לא יהיה כי אם כקליפה. ואז קרה מה שקרה הבל נהרג ונשארה המלכות עקרה, כמה שנאמר: "ויצא קין מלפני ה'" - זאת אומרת מן הארץ ההיא, שכן אמר קין: "הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר". וכן ביונה נאמר: "ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'" אם כי הוא לא ברח כידוע כי אם מארץ הנבואה והנה השיבו ה-לוה ממעי הדגה אל הארץ ההיא ושם השרה עליו נבואתו. וכשם שרמזו לארץ הזאת בכינוי "לפני ה'" - כך נאמר עליה: "תמיד עיני ה' -להיך בה".

בבא מציעא פה, א

רבי זירא כי סליק לארעא דישראל, יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה, כי היכי דלא נטרדיה.

קוזרי א, יא

אמר לו החבר: אני מאמין ב-לוהי אברהם יצחק ויעקב, אשר הוציא את בני ישראל באותות ובמופתים ממצרים, וכלכלם במדבר, והנחילם את ארץ כנען, אחרי אשר העבירם את הים ואת הירדן במופתים רבים. ואשר שלח אליהם את משה בתורתו, ואחריו אלפי נביאים, שכולם קראו אל תורתו, ביעדם שכר טוב לכל שומרה ועונש לכל עובר עליה.

מדרש תהלים מזמור סח

סיני מהיכן בא?

אמר ר' יוסי מהר המוריה נתלש, כחלה מעיסה, ממקום שנעקד יצחק אבינו. אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו - נאה לבניו לקבל עליו את התורה.

קוזרי יג-יד

אמר הכוזרי: האמנם והלא מאדם הראשון ועד משה (וממשה ועד סוף הנבואה), נבאו רבים במקומות אחרים! אברהם באור כשדים, וגם יחזקאל ודניאל בבבל נבאו, וירמיהו הלא נבא במצרים? אמר החבר: כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בארץ הזאת, או בעבורה.

דף מקורות

רמב"ם הלכות חגיגה ג

מצוות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה... וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו. שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי ה-ל.

יחזקאל לז, א-יד

הַיְתֵה עָלַי יְד ה' וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת. וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבִשׁוֹת מְאֹד. וַיֹּאמֶר אֵלַי: בּוֹ אֲדָם! הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה? וָאָמַר: -דַּנְּי ה' אֵתָה יִדְעָתָ.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: הִנָּבֵא עַל הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם: הָעֲצָמוֹת הַיְבִשׁוֹת שְׁמְעוּ דְבַר ה'! כֹּה אָמַר -דַּנְּי ה' לְעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה: הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם. וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהֶעֱלַתִּי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקִרְמָתִי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעַתֶם כִּי אֲנִי ה'.

וּנְבִאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי, וַיְהִי קוֹל כְּהִנָּבְאִי, וְהִנֵּה רַעַשׁ, וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל עֶצְמוֹ. וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גְּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה,

וְרוּחַ אִין בָּהֶם.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: הִנָּבֵא אֶל הָרוּחַ הִנָּבֵא בּוֹ אֲדָם! וְאָמַרְתָּ אֶל הָרוּחַ: כֹּה אָמַר -דַּנְּי ה': מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאִי הָרוּחַ! וּפְחִי בְּהַרְוָגִים הָאֵלֶּה וַיְחִי!

וְהִנָּבְאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַתְּבֹאוּ בָהֶם הָרוּחַ וַיְחִי וַיַּעֲמֵדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵיל גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד.

וַיֹּאמֶר אֵלַי: בּוֹ אֲדָם! הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה - כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה. הִנֵּה אֹמְרִים: יָבֹשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תִּקְוַתֵּנוּ וְנִגְזַרְנוּ לָנוּ. לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם: כֹּה אָמַר -דַּנְּי ה': הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וְהֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל. וַיִּדְעַתֶם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהֶעֱלוֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי. וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנָּחְתִּי אֶתְכֶם עַל אֲדַמַּתְכֶם וַיִּדְעַתֶם כִּי אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי וְעִשִּׂיתִי נְאֻם ה'.

כוזרי א, יא

אמר לו החבר: אני מאמין ב-לוהי אברהם יצחק ויעקב, אשר הוציא את בני ישראל באותות ובמופתים ממצרים, וכלכלם במדבר, והנחילם את ארץ כנען, אחרי אשר העבירם את הים ואת הירדן במופתים רבים.

ואשר שלח אליהם את משה בתורתו, ואחריו אלפי נביאים, שכולם קראו אל תורתו,

ביעדם שחר טוב לכל שומרה ועונש לכל עובר עליה.

שמות יג, יז-יח

וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרַעְהָ אֶת הָעָם, וְלֹא נָחַם -לָהֶם דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא, כִּי אָמַר -לָהֶם: פּוּ וְנָחַם הָעָם בְּרֵאתְם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִמָּה. וַיֹּסֵב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף.

כוזרי ב, ח-יב

אמר הכוזרי: מה שאמרת "עם ה-לוה" כבר נתברר לי, אולם מה שאמרת "ארץ ה-לוה" - קשה לי לקבל זאת!

דף מקורות

אמר החבר: אין כל קושי לקבל את ההנחה, כי ארץ אחת נתייחדה בדבר מה משאר כל הארצות! הלא בעיניך תראה כי מקום אחד טוב משאר כל המקומות לצמח מיוחד, למחצב מיוחד, ולחי מיוחד, ותושביו מיוחדים בצורתם ובמידותם משאר כל האנשים. וכל זה באמצעות מזג הלחיות אשר בגוף כי במזג הזה תלויים גם שלמות הנפש וחסרונה.

אמר הכוזרי: אולם אני לא שמעתי כי יש לאנשי ארץ ישראל יתרון על שאר בני אדם?

אמר החבר: כך גם הרכם זה שאתם אומרים כי הרכם מצליח בו, לולא היו נוטעים בו את הגפנים ועושים את כל מלאכת עבודת הרכם הדרושה לגידולם - לא היה עושה ענבים. והנה המעלה המיוחדת באה ראשונה לעם אשר הוא הסגולה והגרעין, ואחרי זה יש גם לארץ חלק במעלה הזאת וכן למעשים ולמצוות התלויים בארץ, שהם מעין עבודת הרכם לרכם.

אולם שלא ככרם העושה ענבים גם במקום אחר אין עם הסגולה יכול להדבק בעניין ה-לוהי כי אם בארץ הזאת.

דברים כו, א-יא

וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' -לְהֵיבֹךְ נָתַן לָךְ בְּחֵלְהָ, וִירְשָׁתָהּ וַיְשַׁבֵּת בָּהּ.

וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תֵּבִיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' -לְהֵיבֹךְ נָתַן לָךְ וְשַׁמֵּת בְּטָנָא, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' -לְהֵיבֹךְ לְשִׁכְנֵי שְׁמוֹ שָׁם.

וּבָאתָ אֶל הַכֶּהֵן אֲשֶׁר יְהִי בַיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר... לָנוּ...

וְעַתָּה וְאָמַרְתָּ לְפָנָי ה' -לְהֵיבֹךְ: אֲרָמִי אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגַּר שָׁם בְּמִתֵּי מַעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוֹם וָרַב. וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל ה' -לְהֵיבֹךְ אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלָנוּ וַיִּרָא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצוֹנוּ. וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטִיָּה וּבְמֵרָא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתֵּיִם. וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וָדָבָשׁ. וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנְחִיתוּ לְפָנָי ה' -לְהֵיבֹךְ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְפָנָי ה' -לְהֵיבֹךְ. וְשַׁמַּחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' -לְהֵיבֹךְ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

כוזרי ה, חתימת הספר

אחרי הדברים האלה גמר החבר בלבו לצאת את ארץ הכוזר וללכת לירושלים ת"ו. והכוזרי קשתה עליו פרידת החבר, ודיבר עמו על כך באומרו: מה יש לבקש בארץ ישראל היום שהשכינה נעדרת ממנה?...

אמר החבר: אכן השכינה הנראית עין בעין נעדרת כיום בארץ ישראל... אבל השכינה הנסותרת הרוחנית היא עם כל בן ישראל זך המעשים וטהור הלב, אשר כל משא נפשו קודש ל-להי ישראל. וארץ ישראל היא המיוחדת ל-לוהי ישראל, ואין המעשים שלמים כי אם בה, והרבה מצוות שנתנו לישראל בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל, והלב לא יזך והכוונה לא תהיה כולה קודש ל-לוהי כי אם במקום אשר יאמן עליו כי הוא מיוחד ל-לוהי... כי אז תתעורר התשוקה למקום הזה, ורק בו תהיה הכוונה קודש ל-לוהי ביחוד אצל אדם השואף אל המקום הזה מרחוק...